

| *Marcin Kawalec*

Wkład polskich myślicieli w rozwój idei integracji europejskiej

Streszczenie

Idea zjednoczenia Europy pod wspólną władzą centralną ma swój rodowód w czasach znacznie wcześniejszych niż powszechnie przyjmowane jako początek integracji, a utożsamiane niejednokrotnie z powstaniem dzisiejszej Unii Europejskiej. Początek scalania kontynentu europejskiego to nie tylko plan Schumana, lecz także wielokrotne próby pokojowego lub w drodze podboju skupiania pod wspólną władzą kolejnych terytoriów Europy, począwszy od greckich polis czy rzymskiego imperium.

Rozwój idei integracji europejskiej nie może być ograniczany wyłącznie do państw Europy Zachodniej. Historia pokazuje, że znaczący wkład w rozwój idei mają również polscy myśliciele. Idea ta inspirowała Polaków co najmniej od XVI w. Wiele z przedstawionych propozycji należy ocenić jako niezwykle aktualne. Celem artykułu jest zarysowanie wkładu polskich myślicieli w rozwój idei integracji europejskiej.

Słowa kluczowe: historia integracji europejskiej, polscy ojcowie zjednoczonej Europy, rozwój idei integracji europejskiej, Unia Europejska.

Klasyfikacja JEL: F00, F02, F15, N00.

1. Wprowadzenie

Pojęcie integracji europejskiej utożsamiane jest często z wydarzeniami ostatnich kilkudziesięciu lat, zaś jej postrzeganie ograniczone jest głównie do Wspólnot Europejskich oraz Unii Europejskiej. Tymczasem początki procesów integracyj-

nych pojawiały się pod różną postacią już w starożytności, stopniowo doprowadzając do powstania nowoczesnej, znanej nam zjednoczonej Europy. Koncepcję tę można w skrócie przedstawić jako ideę jedności Europy. Idea ta, rozumiana jako dążenie do zjednoczenia Starego Kontynentu, ma swoją długą historię i była związana ze zjednoczeniem zarówno politycznym, gospodarczym, jak i społecznym [Baczkowski 1995].

Wraz z przyjęciem chrztu przez Mieszka I w 966 r. Polska stała się integralną częścią chrześcijańskiej Europy. Jak zauważa P. Eberhardt [2010], zmienna sytuacja Polski nie przeszkodziła w powstawaniu polskich koncepcji integracyjnych, a może nawet w tym pomogła. Niestety nie są one znane za granicą, a w Polsce zainteresowano się nimi niedawno.

Idea zjednoczenia Europy pojawia się często u polskich myślicieli, trudne jest jednak jednoznaczne określenie momentu, w którym się narodziła. W literaturze wskazuje się niejednokrotnie na II wojnę światową jako na początek pogłębionych rozważań na ten temat. Ma to związek z uznaniem przez polską emigrację kluczowego znaczenia integracji europejskiej dla bezpieczeństwa i pozycji Polski na arenie międzynarodowej. W tym kontekście, jak zauważa J. Bar [2012], kluczową rolę odegrał J. Retinger (zob. [Pieczewski 2008]). Uznanie go za tego, który o idei zjednoczonej Europy mówił w Polsce jako pierwszy, byłoby jednak rażącym nadużyciem. W literaturze poświęconej tej tematyce wielokrotnie wskazywano wcześniejsze polskie pomysły integracyjne. Powstaje jednak pytanie, jak daleko należy szukać w historii genezy polskich rozważań o europejskim zjednoczeniu. Wkład w rozwój polskiej myśli politycznej dotyczącej idei zjednoczenia kontynentu został w ostatnim czasie omówiony w krajowej literaturze przedmiotu. Do najważniejszych prac należy zaliczyć przede wszystkim prace A. Borzysa i J. Sadowskiego [2007], A. Pieczewskiego [2008] i G. Witkowskiego [2001].

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie wkładu polskich myślicieli w rozwój idei integracji europejskiej. Ze względu na rozległość tematyki artykuł ma charakter krótkiej syntezy przedstawiającej wybrane zdarzenia, osoby i grupy o istotnym znaczeniu dla rozwoju polskiej myśli integracyjnej w podziale na stosowne okresy.

2. Czasy przedrozbiorowe

Chrzest Mieszka I w 966 r. oznaczał wejście Polski do kręgu kultury zachodnioeuropejskiej. Elementy przynależności do tego kręgu kulturowego, takie jak chrześcijaństwo w obrządku zachodnim, łacina jako język liturgii oraz dyplomacji, wspólne kierunki w oświacie, nauce i sztuce, stały się elementami polskiej kultury. W średniowieczu, zanim pojawiły się pierwsze nacjonalizmy, przynależność do

kultury łacińskiej wydawała się naturalna. Poczucie jedności kulturowej przyczyniło się do powstania pierwszych traktatów o wspólnych wartościach pokojowych w stosunkach międzynarodowych oraz prawach państw do suwerennego decydowania o własnym losie, m.in. Pawła Włodkowica, Stanisława ze Skarbimierza, czy późniejszych tekstów Andrzeja Frycza Modrzewskiego. Warto również zauważyć, że pierwsza drukowana książka zawierająca w tytule przymiotnik „europejski” została wydana w Polsce. Było to dzieło Macieja Miechowity z 1517 r. pt. *Opis Sarmacji azjatyckiej i europejskiej* [Borzym i Sadowski 2007, s. 33].

Ruchy reformatorskie i podział Europy, a także zagrożenie ze strony Turków przyczyniły się do pogłębionych rozważań o konieczności integracji europejskiej. Jednym z pierwszych polskich dokumentów powstałych w reakcji na tę sytuację była *Pobudka narodów chrześcijańskich na podniesienie wojny przeciwko nieprzyjacielowi Krzyża Świętego* Mikołaja Chabielskiego z 1615 r. Autor był żołnierzem, który upatrywał możliwości zaprowadzenia pokoju w Europie w pokonaniu Imperium Osmańskiego przez koalicję 12 mocarstw [Bar 2012, s. 20].

Ważnym ruchem integracyjnym w Europie z udziałem Polski była unia lubelska – unia realna pomiędzy Koroną Królestwa Polskiego a Wielkim Księstwem Litewskim zawarta w 1569 r. Na jej mocy dwa niezależne i suwerenne państwa połączyły się w jedną strukturę państwową: Rzeczpospolitą Obojga Narodów, która miała jednego władcę, wspólny Sejm i Senat, prowadziła wspólną politykę zagraniczną i obronną oraz wspólną politykę monetarną z prawem bicia monety osobno w każdym z państw. Taka forma współpracy państw przetrwała ponad dwa wieki, aż do upadku Rzeczypospolitej w wyniku rozbiorów [Kłoczowski, Kras i Łaskiewicz 1999].

Istotny wkład w rozwój idei jedności stanowił też *Mémorial de l'affermissement de la paix generale* Stanisława Leszczyńskiego, zwanego przez badaczy inicjatorem idei federalizmu europejskiego. Dzieło datowane na lata 1748–1793 traktuje o możliwości utworzenia Ligi Państw Europejskich opartej na relacjach pokojowych między jej członkami, na czele z Ludwikiem XV Burbonem. S. Leszczyński nie tylko przedstawia własne propozycje integracji, lecz także podejmuje polemikę z innymi ówczesnymi propozycjami: Wielkim Planem Maximiliéna de Béthune księcia Sully i planem Wieczystego Pokoju opata Charlesa de Saint-Pierre'a [Borzym i Sadowski 2007, s. 48].

Inną istotną propozycją z czasów przedrozbiorowych był postulat pijara Kajetana Józefa Skrzetuskiego, wyrażony w utworze *Projekt, czyli ułożenie nieprzerwanego w Europie pokoju* (część dzieła pt. *Historia polityczna dla szlachetnej młodzieży z 1775 r.*). Autor postulował utworzenie trwałej ligi państw – Rzeczypospolitej Europejskiej, z własnym sejmem, która wyrzekłaby się wojny jako sposobu na rozstrzygnięcie sporów oraz opierała się na chrześcijańskich wartościach. Idea K.J. Skrzetuskiego nie była oryginalna. Projekt, który proponował, był odzwierciedleniem

koncepcji pokoju wieczystego Ch. de Saint Pierre'a z 1712 r. Jak wynika z analizy literatury, koncepcję tę autor mógł poznać z dzieł Jeana Jacquesa Rousseau. Utwór K.J. Skrzetuskiego, choć wtórny, jest istotny ze względu na popularyzację ówczesnych europejskich koncepcji zjednoczeniowych w Polsce [Bar 2012, s. 20–21].

Wymienieni powyżej autorzy nie są jedynymi polskimi myślicielami traktującymi o integracji Europejskiej w okresie przedrozbiorowym. Wśród innych należy wymienić m.in.: Sebastiana Klonowica, Krzysztofa Warszawickiego i Józefa Wereszczyńskiego (XVI wiek), Wawrzyńca Chlebowskiego i Stanisława Lubienickiego piszącego na emigracji (XVII wiek), Wincentego Skrzetuskiego, spokrewnionego ze wspomnianym wcześniej K.J. Skrzetuskim (XVIII) [Bar 2012, s. 21].

3. Czasy rozbiorów

Przełom wieków XVIII i XIX, zdaniem J. Bar [2012], stanowi okres przejściowy między epoką oświecenia a romantyzmem. Na polskich ziemiach będących pod zaborami dominowała publicystyka określana mianem porozbiorowej, tj. prezentująca reakcje na utratę suwerenności i propozycje zmiany ówczesnej sytuacji Polski. Niektórzy autorzy łączyli wyzwolenie Polski z koniecznością pokojowego zjednoczenia Europy. W tym nurcie istotne są prace wybitnych polskich publicystów, a zarazem polityków: Hugona Kołłątaja, Stanisława Staszica oraz Adama Jerzego Czartoryskiego.

Pierwszy z wymienionych, H. Kołłątaj, analizował koncepcję nowego, ponapoleońskiego podziału Europy, uwzględniającego kryteria etniczne i granice naturalne (*Uwagi nad teraźniejszym położeniem tej części ziemi polskiej, którą od traktatu tylżyckiego zaczęto nazywać Księstwem Warszawskim* 1808). S. Staszic w dziele pt. *Myśli o równowadze politycznej Europy* (1815) zaproponował zjednoczenie narodów słowiańskich pod wodzą cara, dostrzegając korzyść i ratunek dla Polski w unii z Rosją. W podobnym tonie wypowiadał się również A.J. Czartoryski (*Essai sur la diplomatie* 1827). Proponował przede wszystkim, aby stworzyć równowagę sił w Europie, opierając się na regionalnych federacjach etnicznych: francuskiej, niemieckiej i słowiańskiej. W tym kontekście Polska miałaby być w unii z Rosją. Postulował również stworzenie demokratycznych instytucji w ramach federacji, szanujących prawa narodów oraz zasady chrześcijańskiej moralności.

Do innych istotnych odwołań do idei jedności Europy w polskiej publicystyce okresu zaborów należy również zaliczyć te poczynione przez: Wojciecha Bogumiła Jastrzębowskiego (*Traktat o wiecznym przymierzu między narodami ucywilizowanymi: konstytucja dla Europy* 1831), który omawiał propozycję utworzenia konfederacji europejskiej ze wspólną armią, konstytucją oraz instytucjami; Zygmunta Edwina Gordaszewskiego (*Fédération générale des États libres, dédiée*

aux amis du peuple 1848), który podobnie jak A.J. Czartoryski proponował utworzenie trzech federacji: łacińskiej, niemieckiej i słowiańskiej, nad którymi miałyby mieć zwierzchnictwo generalna federacja na czele z Kongresem Europejskim; Stanisław Worcell (*Polska a Węgry* 1849) traktujący o utworzeniu federacji europejskiej składającej się z regionalnych związków suwerennych państw z uwzględnieniem kryterium geograficznego. Jak zauważa J. Bar [2012], daty publikacji dzieł tych autorów nie są przypadkowe. Na W.B. Jastrzębowski odcisnęło piętno powstanie listopadowe, w którym uczestniczył, z kolei Z.E. Gordaszewski oraz S. Worcell pisali po wydarzeniach Wiosny Ludów w Europie.

J. Bar [2012] zwraca również uwagę na działalność Adama Mickiewicza. W artykułach publikowanych w paryskiej „Trybunie Ludu” oraz w wykładach prowadzonych w Collège de France wiązał kryzys europejski z upadkiem wartości chrześcijańskich. Uważał za konieczne odnowienie tych wartości, zaś szczególną rolę przypisywał Polsce oraz krajom słowiańskim. Nie można też pominąć zaangażowania Stefana Buszczyńskiego, który w swej pracy *La decadente de L'Europe* (1867) omawiał projekt Europy Ojczyzn – pokojowej, sprawiedliwej federacji będącej ratunkiem dla upadającej, jego zdaniem, Europy.

Jak już wcześniej wspomniano, poszczególne publikacje łączą się z konkretnymi wydarzeniami, wielkimi kryzysami i wielkimi nadziejami: okresem napoleońskim, okresem Królestwa Polskiego, powstaniem listopadowym, Wiosną Ludów czy powstaniem styczniowym. Ówczesna publicystyka wskazuje na możliwość odbudowy państwa polskiego w zjednoczonej Europie, a nawet uzależnia odbudowę Polski od zjednoczenia się Europy. Liczne projekty zjednoczenia Europy, których autorami byli Polacy, zakładały, że będzie w niej miejsce dla Polski lub narodu polskiego. Reprezentują one szeroki zakres ujęć naukowych, politycznych i społecznych. Propozycje te dynamicznie dostosowywały się do wydarzeń w Polsce i w Europie [Borzym i Sadowski 2007, s. 53].

Idee integracyjne widoczne były również w nurcie socjalistycznym na początku XX w. Kazimierz Kelles-Krauz w pracy *Socjalizm a pokój europejski* (1903) proponował utworzenie federacji lub konfederacji oraz powszechne rozbrownienie państw. Z kolei Bolesław Limanowski (*Naród i państwo* 1906) postulował utworzenie federalistycznej Europy, na wzór Szwajcarii, bez wewnętrznych barier celnych.

4. Czasy II Rzeczypospolitej

Odzyskanie niepodległości przez Polskę w 1918 r. wymagało od społeczeństwa zjednoczenia wszystkich sił i umysłów w celu odbudowania i wzmocnienia odrodzonego państwa polskiego. W tym czasie widoczny i zarazem zrozumiały był znaczny spadek zainteresowania ideami ogólnoeuropejskimi. Istniała krajowa

sekcja Paneuropy, prowadzona przez Aleksandra Lednickiego, ale ze względu na jej małą aktywność zawieszono jej działalność w 1935 r. Międzynarodowa sytuacja polityczna również nie sprzyjała entuzjastom integracji europejskiej. Idea ta przechodziła kryzys, znaczenie Ligi Narodów malało o wiele szybciej w Polsce niż w innych krajach, co związane było m.in. z niekorzystnymi postanowieniami paktu reńskiego z 1925 r. Idea europejskich Stanów Zjednoczonych, propagowana również przez polskiego ministra Aleksandra Skrzyńskiego, straciła w kraju swojego ostatniego zwolennika. Kryzys tej idei w Polsce pojawił się wtedy, gdy w Europie osiągała szczyt popularności – w 1926 r. odbył się w Wiedniu pierwszy kongres paneuropejski. Osłabienie zainteresowania tą ideą na Zachodzie pojawiło się wraz z wielkim kryzysem gospodarczym i dojściem do władzy w Niemczech Adolfa Hitlera.

Idee zjednoczeniowe w Polsce istniały w tym okresie, mimo że nie miały wyraźnego oddźwięku w społeczeństwie, a ich zwolennicy nie mieli znaczącego poparcia władz i ludności. Spośród osób zafascynowanych ideą paneuropeizmu warto wymienić Bronisława Hubermana, skrzypka światowej sławy, autora poświęconej tej idei broszury pt. *Mein Weg zu Paneuropa* (1925). Zarówno czas, jak i miejsce wydania nie są przypadkowe. Trwały właśnie przygotowania do pierwszego kongresu paneuropejskiego, a Wiedeń był wówczas centrum ruchu paneuropejskiego. Paneuropeizm oraz Liga Narodów miały również swoich zwolenników w Akademickim Związku Pacyfistów (Kraków) czy Akademickim Kole Przyjaciół Ligi Narodów (Warszawa). Wśród znanych osób popierających idee integracji byli Stanisław Cat-Mackiewicz czy Eustachy Rudziński z PSL „Wyzwolenie” [Bar 2012, s. 23–24].

Poparcie dla idei Paneuropy wyrażał również wspomniany wcześniej A. Lednicki, prezes Polskiego Komitetu Związku Paneuropejskiego (m.in. w pracy pt. *Paneuropa* 1929). Popularyzował pomysły twórców idei, ale również przedstawiał własne poglądy, obawy i nadzieje dotyczące tworzenia się Stanów Zjednoczonych Europy z uwzględnieniem polskiej racji stanu. W tym okresie w Polsce popularniejsza była idea federalizmu regionalnego. Była ona widoczna również u Józefa Piłsudskiego. Kolejne koncepcje geopolityczne miały również charakter federacyjny, należały do nich m.in. koncepcja jagiellońska, Międzymorza, prometeizmu.

Kryzys przedstawionych idei w myśli polskiej w dwudziestoleciu międzywojennym spowodowany był rozstrzygnięciami traktatu ryskiego (1921) i konferencji w Locarno (1925), a następnie coraz większym zagrożeniem ze strony Niemiec. Idee te, mimo że ich znaczenie zmalało, na stałe wpisały się w polską myśl integracyjną. Ich odrodzenie nastąpiło w latach 30. XX w., a następnie po wybuchu II wojny światowej [Bar 2012, s. 24].

5. Czasy okupacji hitlerowskiej

Zbrojna agresja hitlerowskich Niemiec na Polskę 1 września 1939 r. przyczyniła się do odnowienia idei federacyjnych w polskiej dyplomacji. Premier Władysław Sikorski już w 1939 r. planował solidarną współpracę państw słowiańskich. W kolejnym roku (1940) MSZ rozwijało koncepcję europejskiej integracji regionalnej. W jej ramach miał powstać związek państw Europy Środkowo-Wschodniej jako załączek przyszłej integracji o charakterze ogólnoeuropejskim. 1941 r. to czas rozwijania koncepcji utworzenia unii polsko-czechosłowackiej. Udało się powołać wspólną komisję koordynacyjną, zaś strona polska przekazała projekt konstytucji Związku Polsko-Czechosłowackiego [Łukasiewicz 2007, s. 113]. Jak stwierdza J. Sadowski [Borzym i Sadowski 2007], koncepcja ta była najbardziej zaawansowaną próbą utworzenia związku federacyjnego. W 1942 r. rządy Czechosłowacji oraz Polski porozumiały się co do utworzenia unii celnej. Powstała również Rada Planowania Europy Środkowej i Wschodniej.

Jak można zauważyć, polityka krajowych władz na emigracji ukierunkowana na integrację prowadzona była dość aktywnie. Pomimo okupacji kraju nawet mniejsze partie i mało znaczące ugrupowania polityczne przedstawiały własne plany federacyjne. Można tu m.in. wspomnieć o Polskiej Ludowej Akcji Niepodległościowej [Bar 2012, s. 25].

Oprócz działalności prowadzonej przez MSZ polskiego rządu na uchodźstwie należy pamiętać również wysiłki integracyjne podejmowane przez osoby prywatne. Anatol Mühlstein w artykule pt. *The United States of Central Europe* (1940) na łamach czasopisma „New Europe and World Reconstruction” postulował otwarcie w Europie Środkowej federacji sześciu państw regionu. Bliski idei integracji europejskiej był również Józef Retinger, który w pełni oddał się tej sprawie po 1946 r., Edmund Romer, współtwórca Komitetu Zachodniosłowiańskiego i autor pracy *Federalizm a imperializm – rozważania geopolityczne* (1942), a także Adam Doboszyński (zob. [Bar 2012]).

Wiosną 1943 r., wraz z tragiczną śmiercią premiera gen. Władysława Sikorskiego, działania polskich polityków zaczęły tracić na sile. Strona czechosłowacka również stopniowo wycofywała się z wcześniejszych uzgodnień. Polsko-czechosłowackie rozmowy ostatecznie zawieszono w wyniku zerwania stosunków dyplomatycznych Polski ze Związkiem Radzieckim w kwietniu 1943 r. po odkryciu zbrodni katyńskiej. Późniejsza ofensywa Armii Czerwonej sprawiła, że polskie plany federacyjne i zjednoczeniowe stały się polityczną utopią. Polscy politycy wciąż działali na arenie międzynarodowej, ale ich rola i udział były zbyt małe, aby mogli wpływać na przebieg wydarzeń w ówczesnej Europie [Bar 2012, s. 25].

6. Czasy powojenne

Przejęcie władzy w Polsce przez komunistów po zakończeniu wojny uniemożliwiło realizację planów federacyjnych. Myśl polityczna jednak przetrwała i była żywa na emigracji. Pojawili się działacze zwani federalistami drugiej generacji, do których J. Bar [2012] zalicza m.in.: Piotra Wandycza, Rowmunda Piłsudskiego, Stanisława Grocholskiego, Zbigniewa Jordana czy Jerzego Jankowskiego. Swoją działalność kontynuowali wcześniejsi federaliści, np. Józef Retinger, Edward Raczyński, Kajetan Morawski i Aleksander Bregman.

W 1949 r. w ramach Europejskiej Unii Federalistów utworzono Związek Polskich Federalistów. Powstał on z inicjatywy R. Piłsudskiego oraz grupy Niepodległość i Demokracja utworzonej w lutym 1945 r., czyli tuż po konferencji w Jałcie. Dla obu podmiotów federalizm miał pierwszoplanowe znaczenie i zakładano początkowo, że ówczesny podział Europy jest przejściowy, zaś w niedługim czasie może wybuchnąć kolejna wojna. Założona w 1950 r. polska rozgłośnia Radia Wolna Europa zaczęła w swych audycjach propagować idee zjednoczenia.

Lata 50. XX w. przyniosły utratę nadziei na realizację planów federacji regionalnej. W środowisku federalistów pojawiała się krytyka idei, co skutkowało osłabieniem jej znaczenia. Od drugiej połowy lat 40. i przez całe lata 50. widoczna była ożywiona działalność J. Retingera, którego nazywa się polskim ojcem Europy [Pieczewski 2008]. Dzięki jego działalności powstało wiele organizacji oraz podmiotów, w których pracach uczestniczył, m.in. Europejska Liga Współpracy Gospodarczej (sekretarz generalny do 1949 r.), Komitet Koordynacyjny Ruchów Międzynarodowych na rzecz Jedności Europejskiej (sekretarz generalny do 1952 r.), Kongres Haski (maj 1948 r., sekretarz honorowy), ponadto Rada Europy, Kolegium Europejskie w Brugii, Europejskie Centrum Kultury, Komisja ds. Krajów Europy Środkowej i Wschodniej przy Ruchu Europejskim (pomysłodawca i twórca) oraz Komitet Specjalny ds. Europy Wschodniej [Bar 2012, s. 27–28].

Lata 60. XX w. związane są z czynną działalnością na emigracji, również publicystyczną, mającą na celu zjednoczenie Polski z Europą takich myślicieli jak Aleksander Bregman (*Polska, Niemcy i Zjednoczona Europa* 1962, *Polska i Nowa Europa* 1963) oraz Edward Raczyński, który dał początek Polskiemu Komitetowi Ruchu Europejskiego w 1964 r. Temat zjednoczenia Europy pojawił się w 1964 r. przy okazji konferencji Ruchu z udziałem 14 Polaków, w 1966 r. z okazji tysiąclecia chrztu Polski na Światowym Zjeździe Polski Walczącej odbywającym się w Londynie. Z tej okazji wydano również broszurę Michała Gamarnikowa pt. *Polska, Wspólny Rynek i Zjednoczona Europa: próba perspektywicznej analizy* (1966), podnoszącą m.in. tematy integracji europejskiej [Bar 2012, s. 28].

J. Bar [2012] zauważa, że w okresie powojennym dyskusja o kwestiach zjednoczeniowych była stale żywa wśród polskiej emigracji, czego dowodem są przed-

stawione publikacje. Poza J. Retingerem właściwie żaden z Polaków nie miał realnego wpływu na procesy integracyjne, które w latach 50. i 60. XX w. nabierały rzeczywistych kształtów w zachodniej części Europy. W latach 70. i 80. dyskusje o integracji stopniowo wygasły, by na nowo odrodzić się po 1989 r.

Gdy toczyła się żywa dyskusja w środowisku emigracyjnym o integracji Polski z Europą, polskie media państwowe pomijały temat europejskiej jedności. Sporadycznie pojawiały się wyjątki od tej reguły. Jednym z nich był krótki okres po podpisaniu Aktu końcowego Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy Europejskiej w Helsinkach w 1975 r. Zezwolono wtedy, aby na przełomie lipca i sierpnia pojawiły się artykuły propagandowe traktujące o początku nowego rozdziału w historii Europy i pokojowym współistnieniu państw o odmiennych ustrojach społeczno-politycznych [Bar 2012, s. 28]. Kolejną wzmianką było przedstawienie w mediach państwowych sukcesu i wyższości integracji socjalistycznej w kontekście kryzysu energetycznego na Zachodzie [Bar 2012]. Pod koniec lat 70. istotny impuls dotyczący integracji pojawił się w nauczaniu Jana Pawła II, który podczas swoich pielgrzymek do Polski mówił m.in. o duchowej jedności Europy. W całym okresie powojennym, aż do 1989 r., regułą było jednak pomijanie tematu integracji europejskiej w debacie publicznej [Bar 2012, s. 29–30].

7. Podsumowanie

W 1989 r. nastąpił przełom w relacjach między wschodnimi i zachodnimi państwami Europy. Za kluczowy moment, istotny dla całego bloku wschodniego, można uznać przemówienie M. Gorbaczowa w Strasburgu podczas Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy.

Od początku lat 90. XX w. aż do dzisiaj widoczny jest ożywiony dyskurs na temat realnego członkostwa Polski w Unii Europejskiej. Jest to dyskusja na temat tego, co jest urzeczywistnieniem polskiej myśli integracyjnej, która pojawiła się już 500 lat temu.

W niniejszym opracowaniu przedstawiono wkład najważniejszych polskich myślicieli w rozwój idei integracji europejskiej. W analizach ważne są dwa aspekty – język, w jakim były publikowane prace, oraz pozycja ich autorów w Europie. Oba czynniki mogły mieć istotny wpływ na to, czy polskie idee będą mogły dotrzeć do odbiorców spoza Polski. W XVII w. S. Leszczyński znany był w zachodniej Europie, publikował również w języku francuskim; w XIX w. polscy romantycy na emigracji docierali głównie do kręgów słowiańskich; pod koniec lat 50. XIX w. uznanie zyskał S. Buszczyński publikujący w języku francuskim.

Podsumowując, można uznać, że idea zjednoczenia Europy jest bardzo silnie ugruntowana w polskiej tradycji intelektualnej. Pomysł zjednoczenia państw konty-

mentu był inspiracją dla polskich polityków, uczonych i publicystów co najmniej od XVI w. Wiele propozycji należy ocenić jako niezwykle aktualne. Biorąc pod uwagę obecny kryzys i problemy związane z procesem integracji europejskiej, pozostaje żywić nadzieję, że współcześni politycy będą w stanie korzystać z tego dorobku, aby utrzymać pokój na kontynencie oraz osiągnąć dobrobyt społeczeństwa europejskiego.

Literatura

- Baczkowski K. [1995], *Idea jedności europejskiej w średniowieczu* [w:] *Z dziejów prób integracji europejskiej. Od średniowiecza do współczesności*, red. M. Pułaski, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, nr 118.
- Bar J. [2012], *Wkład polskiej myśli politycznej w budowanie idei europejskiej jedności*, Wydawnictwo Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, Kraków.
- Borzym A., Sadowski J. [2007], *Polscy Ojcowie Europy*, Wydawnictwo Trio, Warszawa.
- Eberhardt P. [2010], *Polscy prekursorzy idei zjednoczenia politycznego Europy*, „Przegląd Geograficzny”, http://rcin.org.pl/Content/978/Wa51_12458_r2010-t82-z4_Przegląd-Geograficzny-Eberhardt.pdf (data dostępu: 25.02.2017).
- Kłoczowski J., Kras P., Łaskiewicz H. [1999], *Unia lubelska i tradycje integracyjne w Europie Środkowo-Wschodniej*, Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, Lublin.
- Łukasiewicz S. [2007], *O jedność Europy. Antologia polskiej XX-wiecznej myśli europejskiej*, Urząd Komitetu Integracji Europejskiej, Warszawa 2007.
- Pieczewski A. [2008], *Działalność Józefa Retingera na rzecz integracji europejskiej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Witkowski G. [2001], *Ojcowie Europy. Udział Polaków w procesie integracji kontynentu*, Wydawnictwo Kontrast, Warszawa.

The Contribution of Polish Thinkers to the Development of the Idea of European Integration

(Abstract)

The idea of a united Europe under a common authority has its origins in the days preceding the commonly understood beginning of integration, which has often been equated with the rise of today's European Union. The genesis of the consolidation of the European continent can not be traced back only to the Schuman Plan, but the multiple attempts at peaceful or military merging of European territories under a joint power, starting with the Greek polis and the Roman empire.

In addition, the development of the idea of European integration cannot be restricted only to Western European countries. Dating back to at least the sixteenth century, history shows that Polish representatives have contributed significantly to the development of the idea. Many of their proposals, after taking into account the factor of time, seem remarkably up-to-date today. The purpose of this paper is to outline the contribution of Polish thinkers to the development of the idea of European integration.

Keywords: history of European integration, Polish fathers of united Europe, development of the idea of European integration, the European Union.